

درس خارج فقه مضرت آیت الله مسینی بوشهری (دامت برکاته)

موضوع کلی: فصل فی شرائط الوضوء

موضوع جزئی: شرط سیزدهم؛ اخلاص

سال تحصیلی: ۹۸-۹۹

تاریخ: ۱۵ مهر ۱۳۹۸

مصادف با: ۸ صفر ۱۴۴۱

جلسه: ۱۰

«الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد وآله الطاهیرین و اللعن علی اعدائهم اجمعین»

مسأله ۵۸۳: «إذا تیقن بعد الفراغ من الوضوء أنه ترک جزءاً منه و لا یدری أنه الجزء الوجوبی أو الجزء الاستحبابی فالظاهر الحكم بصحة وضوئه لقاعدة الفراغ و لا تعارض بجریانها فی الجزء الاستحبابی لأنه لا أثر لها بالنسبة إلیه و نظیر ذلك ما إذا توضأ وضوءاً لقراءة القرآن و توضأ فی وقت آخر وضوءاً للصلاة الواجبة ثم علم ببطان أحد الوضوءین فإن مقتضى قاعدة الفراغ صحة الصلاة و لا تعارض بجریانها فی القراءة أيضاً لعدم أثر لها بالنسبة إلیها».

به نظر مرحوم سید (ره)، اگر شخص بعد از فراغ از وضو، یقین پیدا کرد که یک جزء از وضو را ترک کرده است، ولی نمی داند که آن جزئی که ترک شده است، جزء واجب بوده یا جزء مستحب بوده است، در این صورت، با تمسک به قاعدة فراغ به صحت وضوئی که گرفته است، حکم می شود و جریان قاعدة فراغ نسبت به جزء واجب با جریان آن در جزء استحبابی تعارض نمی کند چون اثری بر جریان قاعدة فراغ نسبت به جزء استحبابی بار نمی شود. نظیر مسأله مذکور، موردی است که شخص برای قرائت قرآن وضو بگیرد و در زمان دیگری برای نماز واجب وضو بگیرد و سپس به بطلان یکی از آن دو وضو علم پیدا کند که مقتضای قاعدة فراغ حکم به صحت نماز است و جریان آن در رابطه با نماز واجب با جریان آن در رابطه با قرائت قرآن [که امری مستحب است]، تعارض پیدا نمی کند زیرا اثری بر جریان قاعدة فراغ در رابطه با قرائت قرآن که امری مستحب است، بار نمی شود. مسأله مذکور، دو فرض دارد.

فرض اول، اینکه شخص بعد از وضو به ترک یکی از اجزاء وضو یقین پیدا می کند، ولی به مستحب یا واجب بودن آن جزء علم ندارد که در این صورت، با تمسک به قاعدة فراغ به صحت وضو حکم می شود.

مرحوم سید (ره) فرمود که جریان قاعدة فراغ در فرض مذکور، با جریان آن در رابطه با جزء مستحب، تعارض پیدا نمی کند چون اثری بر جریان آن قاعدة نسبت به جزء مستحب بار نمی شود، لکن عرض می شود که این کلام که جریان قاعدة فراغ نسبت به جزء مستحب، اثری ندارد، در صورتی معنی پیدا می کند که استحباب اعاده وضو برای تدارک جزء استحبابی ثابت نباشد، اما اگر اعاده وضو برای تدارک جزء استحبابی، استحباب داشته باشد، جریان قاعدة فراغ نسبت به جزء مستحب دارای اثر خواهد بود و در این صورت، جریان قاعدة فراغ در رابطه با جزء واجب با جریان قاعدة فراغ در رابطه با جزء مستحب تعارض خواهد داشت. پس اگر ثابت شد که اعاده وضو برای تدارک جزء مستحب، استحباب دارد، در این صورت علم اجمالی برای ترتب اثر عملی واجب یا مستحب، منجز خواهد بود لذا همان طور که سابقاً [در مسأله ۲۸۱] عرض شد، اگر علاوه بر جریان قاعدة فراغ در رابطه با جزء

واجب، این قاعده در رابطه با جزء مستحب نیز جاری شود، در این صورت، این دو قاعده با هم تعارض و تساقط خواهند کرد و به قاعده اشتغال رجوع خواهد شد.

فرض دوم، اینکه اگر شخص برای قرائت قرآن وضو بگیرد و در زمان دیگری برای نماز واجب وضو بگیرد و سپس به بطلان یکی از آن دو وضو علم پیدا کند، مقتضای قاعده فراغ حکم به صحت نماز است و جریان آن در رابطه با نماز واجب با جریان آن در رابطه با قرائت قرآن [که امری مستحب است]، تعارض پیدا نمی‌کند زیرا اثری بر جریان قاعده فراغ در رابطه با قرائت قرآن که امری مستحب است، بار نمی‌شود.

در رابطه با فرض دوم نیز عرض می‌شود که کلام مرحوم سید (ره)، مبنی بر فاقد اثر بودن قاعده فراغ در رابطه با قرائت قرآن، در فرضی است که قرائت قرآن واجب نباشد، ولی اگر قرائت قرآن به واسطه چیزی، مثل نذر، یمین و امثال آن، واجب شده باشد، در این صورت، علم اجمالی منجز خواهد بود لذا جریان قاعده فراغ در رابطه با قرائت قرآن، دارای اثر خواهد بود و لذا جریان این قاعده نسبت به نماز واجب با جریان آن نسبت به قرائت قرآن [که واجب بوده است]، تعارض پیدا خواهد کرد لذا این دو قاعده تساقط خواهند کرد و باید به قاعده اشتغال رجوع شود.

فرض سوم نیز در رابطه با مسأله مورد بحث [مسأله ۵۸۳]، قابل طرح است و آن، اینکه اگر شخص برای قرائت قرآن وضو بگیرد، ولی قرائت قرآن را انجام ندهد و سپس در زمان دیگری برای خواندن نماز وضو بگیرد و بعد از خواندن نماز به بطلان یکی از دو وضوئی که گرفته بود، علم پیدا کرد، در این صورت نیز علم اجمالی منجز است زیرا اگر قرائت قرآن جنبه استحبابی داشته باشد، یکی از وضوها باید تدارک شود چون از باب اینکه قرائت قرآن امری مستحب بوده است، وضو به خاطر قرائت قرآن نیز مستحب می‌باشد لذا در این صورت نیز به خاطر امر مستحب، ترتیب اثر عملی بر آن وضو بار می‌شود. بنابراین، قاعده فراغ در رابطه با نماز جاری نمی‌شود چون جریان این قاعده در رابطه با نماز با جریان آن در رابطه با وضوی برای قرائت استحبابی معارض خواهد بود لذا تساقط می‌کنند و باید به قاعده اشتغال رجوع شود.

مسأله ۵۸۴: «إِذَا تَيَقَّنَ تَرَكَ جُزْءَ أَوْ شَرَطَ مِنْ أَجْزَاءِ أَوْ شَرَّائِطِ الْوُضُوءِ، فَإِنْ لَمْ تَفْتِ الْمَوَالَةَ، رَجَعَ وَ تَدَارَكَ وَ أَتَى بِمَا بَعْدَهُ وَ أَمَّا إِنْ شَكَّ فِي ذَلِكَ، فَإِمَّا أَنْ يَكُونَ بَعْدَ الْفَرَاغِ أَوْ فِي الْإِثْنَاءِ، فَإِنْ كَانَ فِي الْإِثْنَاءِ، رَجَعَ وَ أَتَى بِهِ وَ بِمَا بَعْدَهُ وَ إِنْ كَانَ الشَّكُّ قَبْلَ مَسْحِ الرَّجْلِ الْبَيْسَرِ فِي غَسْلِ الْوَجْهِ مَثَلًا أَوْ فِي جُزْءٍ مِنْهُ وَ إِنْ كَانَ بَعْدَ الْفَرَاغِ فِي غَيْرِ الْجُزْءِ الْآخِرِ، بَنَى عَلَى الصَّحَّةِ لِقَاعِدَةِ الْفَرَاغِ وَ كَذَا إِنْ كَانَ الشَّكُّ فِي الْجُزْءِ الْآخِرِ، إِنْ كَانَ بَعْدَ الدَّخُولِ فِي عَمَلٍ آخِرٍ أَوْ كَانَ بَعْدَ مَا جَلَسَ طَوِيلًا أَوْ كَانَ بَعْدَ الْقِيَامِ عَنْ مَحَلِّ الْوُضُوءِ وَ إِنْ كَانَ قَبْلَ ذَلِكَ، أَتَى بِهِ، إِنْ لَمْ تَفْتِ الْمَوَالَةَ وَ إِلَّا اسْتَأْنَفَ»^۱.

به نظر مرحوم سید (ره)، اگر شخص یقین پیدا کند که جزئی از اجزاء وضو [، مثل مسح کردن] یا شرطی از شرائط وضو [، مثل طهارت و مباح بودن آب وضو] را ترک کرده است، پس اگر موالات به هم نخورده باشد، برمی‌گردد و آن را تدارک می‌کند و اجزاء بعد را انجام می‌دهد. اما اگر او در ترک جزء یا شرط وضو شک کرده باشد، آن شک، یا بعد از فراغ از وضو است یا در اثناء وضو است که اگر شک مورد نظر در اثناء وضو باشد، برمی‌گردد و آن شرط یا جزء مشکوک را انجام می‌دهد و سپس اجزاء بعد را انجام می‌دهد، هرچند که شک مورد نظر قبل از مسح پای چپ، مثلاً در شستن صورت یا در جزئی از شستن صورت باشد [که در

این صورت نیز برمی گردد و صورت را دوباره می شوید و بقیه وضو را نیز انجام می دهد]، ولی اگر شک مورد نظر بعد از فراغ از وضو و در غیر جزء آخر باشد، در این صورت، با تمسک به قاعده فراغ به صحت وضو حکم می شود و همچنین، اگر شک در جزء آخر باشد، ولی وی وارد عمل دیگری شده باشد یا بعد از جزء آخر مدت طولانی ننشسته باشد یا از محل وضو بلند شده باشد [که در این صورت نیز با تمسک به قاعده فراغ به صحت وضو حکم می شود]، ولی اگر شک در جزء آخر باشد، ولی وی هنوز وارد عمل دیگری نشده باشد یا مدت زیادی ننشسته باشد یا از محل وضو بلند نشده باشد، اگر موالات به هم نخورده باشد [، مثل صورت قبل]، آن جزء مشکوک را دوباره انجام می دهد و وضویش صحیح است، ولی اگر موالات به هم خورده باشد، او دوباره و از ابتدا وضو می گیرد.

«الحمد لله رب العالمین»